

ГРИГОРІЙ
КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО

**Григорий Федорович Квитка-
Основьяненко
Мертвецкий великдень**

OCR Busya

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=157255

Григорій Квітка-Основ: Наукова думка; Київ; 1982

Аннотация

Сюжет оповідання побудовано на фольклорних мотивах, про що Г. Ф. Квітка-Основ'яненко писав: «Это легенда, местный рассказ, ежегодное напоминание в семье на заговены о «Терешке, попавшемся к мертвецам с вареником».

Содержание

Конец ознакомительного фрагмента.

15

Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко

Мертвецький великдень

Посвящається Козаку Володимиру Луганському¹

Був собі чоловік та жінка. Чоловіка звали Нечипором, а жінку Приською. Вона була хорошого роду і одним одна дочка у батька, дуже багатого: була й скотинка, і усяка худоба, а сина не було, тільки дочка. Так батько її, подумавши, та узяв сироту, сього Нечипора, замість дитини, та й вигодував його, доглядив, і до розуму доводив. А Нечипорів батько та був собі велика ледащичка: спився і звівся ніна-що та колись під тином п'яний і одубів; жінка, одно те, що немала нічого, а друге, не вміла робити, пішла попідвіконню; а хлоп'я за Христа ради узяв, я ж кажу, Присьчин батько. Так що ж бо! Не дурно кажуть: недалеко відкотиться яблучко від яблуньки: у Нечипора була уся батькова натура. Злодіяка такий, що ні з чим не розминеться: і цигана обдурить, і старця

¹ Козак Луганський Володимир – псевдонім Володимира Івановича Даля (1801 – 1872) – російського письменника, лексикографа, етнографа, першого перекладача творів Квітки російською мовою.

обікраде; а пити? – так не переп'є його і Данилка, от що у того пана, що біля нас живе, та що за його ридваном ззаду труситься у цвяхованому каптані та у мережованім брилі, як той вареник зверченім; той здорово п'є, а Нечипір іще гірш його. Іще ж таки поки парубко-вав, то й сюди й туди: було, п'є ніч, гуляє, з парубками бурлакує, а удень як скло перед хазяїном: і робить що треба, і послуха у всякім ділі, і поважа старого, Коли ж, було, його на вольній або на вечорницях потасують добре... бо таке задьорне собі було, що до усякого так у вічі лізе, як тая оса, хоч би тобі десяцький або й соцький, та таки і самому отаману не дуже поважав, так і зчепиться; ну, то й звісно, що йому щонайгірше і діставалось. Та ще на лихо собі був такий невеличкий, щедущий, та й сили не більш було, як у сліпої попової кобили, що, було, не здужає у пилипівку попівських хаптурок по селу возити. Так з ким не зчепиться, то усяк його попіб'є, та й прав. А іногді проти лави один піде, так тут вже достанеться йому на горіхи; пику йому порозбивають, волосся пообривають, одержу – а одержу багатого хазяїна, так добра була – порозривають, та таких йому тусанів надають, та так йому бельбахи повідбивають, що насилу удосвіта додому долізе.

Так що ж бо! Перед хазяїном відбрешеться: то ніччю роя ловив, то бджоли йому пику покусали; то відьма приходила ніччю хазяїських коров доїти, а він почав відгонити, а вона перекинулася собакою та кинулася на нього і одержу йому порвала і усього подряпала. То, було, старий і вірить і гоїть

його, та ще від переляку, щоб не напав переполох, і горілочкою його підпоює. От нашому Нечипору і на руку ковінька! Лежить на печі, та оха, та горілочку потягує, мов і добрий, а усі коло нього панькаються. Оттак точнісінько, як бува, що ніжна собі жінка та забажа нової запаски та нападеться на мужика: «Купи та й куші; хоч пропади, та купи, а то вмру». Та й ляже на піч і почне не знать що провадити, буцімто ув огні. Він, сердешний, тут із знахарками, із ворожками коло неї заходиться, а ті, звісно, грошики беруть, а йому кажуть: «Купи їй, чого бажа, а то вмреть». От до неї: «Чого тобі бажається? Кажи». Тут вона й почне вигадувати: і медяничків, і ріжків, і мочених кисличок; а далі, як уже бачить, що мужик потратив чималу суму грошей, та вже тогді і закричить пробі: «Купи нову запаску!» Чухає небога потилицю, і хоч то гроші треба б нести у волость, віддавати за подушне і за общественне, та вже нігде дітись! Купує запаску, щоб справді ще не вмерла; тогді похорон такою сумою і не відбудеш.

Оттак-то вередував і наш Нечипір. І що то, що ніхто й не знав, що він таке ледащо і таки зовсім бездільник, а не знавши, та й оддали за нього Пріську. А як після сього незабаром вмер і у неї батько, а там і мати, то й остався наш Нечипір сам собі господарем.

Недовго ж нагосподарював. У три годи рішивсь зовсім. Що була скотинка, позбував, а грошики попропивав; земельку позакладував, а грошики попропивав; а що було опріч того, те від недогляду попропадало само. П'є, та краде, та ло-

висься; б'ється та позивається; а звісно, що тільки підеш з жалобами та з позивками, то вже й треба «прийдіте поклонімося». Бо сказано: без піджоги і дрова не горять. А як десятицькому дай, соцькому дай, писарю дай, отаману дай, а все-таки до волості відопруть (не їм же одним хліб їсти); а як, не дай боже! та у ту пору набіжить засідатель та, борони боже лихого часу, з письмоводителем: так тогді вже й зовсім пропав! Пишуть-пишуть, беруть-бе-руть, та тільки тогді пустять, як вже нічого й взяти; а то, коли zostались які вишкварки, так іще у суд запровадять, – ну! там уже і амініь. Так чи надовго ж то Нечипорові, при його дурній голові, стало усеї тестевої худоби? Фіть-фіть! Пішла по добрим людям та по шиночкам, а він звівсь нінащо.

Сердешна Пріська викупала його не десять разів і із-під калавуру, і із колоди, а раз прийшлося і з острога викупати. Вже який би не був, а усе він їй муж, нігде було дітись. А через таке лихо попереводаила і в себе, що було у скрині із хорошої одежі, і намисто, і дукати, і хрести, і усякую худобу.

Журилась вона, журилась, далі треба за розум узятись, щоб з плечей усього не попропивав їй п'яниця. Нічого не кажучи, стала його у хаті запирати, а сама піде або бакшу полоти, або коноплі брати, щоб було чим пропитатись. Що ж? Вернеться додому, хата пустісінька! Проклятий Нечипір виліз у вікно, та й шукай його. Треба їй шатнутись по шинкам: де пояс заставлений, де шапка заложена; викупа, сердешна, на останні гроші! Далі знайде його де-небудь у шинку під

лавою або під плотом; розбудить, розтовка, тащить додому, і виговорює, і лає, а сама, через таку лиху годину, тільки що плаче.

Далі, бачивши, що його й лайка не бере, і він знай своє товче – пити та й пити! – нічого робить, дума: хоч гріха на душу озьму, а вже не дам йому волі. Привівши його раз з вольної, увела у хату, защепила двері та й каже: «А що, Нечипоре? А до чого отеє ти мене довів? Лайки не слухаєш, горя мого не поважаєш, п'єш у свою голову; попропивав усю батьківщину, а через тебе і я свою материзну потратила, то платячи за тебе, то викупаючи тебе з шинків; а тепер довів, що я меж людьми була таки як треба, а тепер тільки за старцями йти; була і хорошого, чесного роду, а як утопила свою голову за тебе, прирожденного п'яницю, та по тобі і я стала послідніша усіх на селі. Хіба хочеш так пропасти, як і батько твій? Так пропадай же собі як знаєш, а я знаю, що поки я жива, так не дам тобі волі шлятк-ся та п'янствовати. Доки мені терпіти? Через закон переступлю, а по-своєму зроблю». Та позасучовавши рукава у сорочки, каже: «Хоч гріх, хоч два жінці мужа бити, а нехай бог простить!» – та з сим словом – черк його у пику, а далі удруге, утретє, удесяте, та за волосся, та тусанами – бо баба собі здорова була, а він такий, що ні на що і дивитись було; та ще перепивсь, так не здужав і скіпки під, няти, не то щоб оборонитися від жінки. А вона його б'є, а вона його тасує, та знай проговорює: «Не пий, не п'янствуй, не пропивай худоби; сиди дома, заробляй чим-

не-будь та годуй і себе, і бідну жінку; ось так тобі... ось так тобі, бусурмену, католицькому, гаспидському мужикові!...»
Била, біла, га аж утомилась, і сіла на лавку, і каже: «А бодай тебе сей та той, що ти мене і до гріха довів і втомив нінащо. Устань, кажу тобі! (Бо вже сердешний Нечипір аж не зміг і стояти, та присів долі). Устань та кланяйся жоні, щоб я тебе простила, що ти так мене втомив».

Нігде Нечипорові дітись! Кланяється, сердека, просить жінку, щоб вона його простила за те, що втомилась, бивши його, і обіщавсь вже не пити і не втікати з дому, хіба вона його куди пішла.

Відпочивши, Пріська помиловила мужика і каже: «Не журись, сякий-такий сину! За битого двох небитих дають, та ще й не беруть. А коли не будеш слухати, то от тобі кажу, що ще буду бити, та опісля і панотцеві висповідуюсь, що проти закону пішла».

Еге, та наша Пріська направила мужика! Вже не то щоб він не пив: не проливав козак, як де лучалася чарка; та тільки у кунпанії, чи на весіллі, чи на хрестинах; та вже не те, щоб йому шляться по шинкам та за чарку горілки чортякам душу віддавати: сидить дома і з двора нічичирк! Узявсь – нічого робити! – латати старі кожухи; стала й копійчина перепадати. Пріська усе збира, та радується, та й дума: з ледачого, мабуть, буде що-небудь і путнє.

Оттак пройшли різдвянські м'ясниці, прийшла й масни-ця. Що то вже кортіло нашому Нечипорові, щоб як би то

драла дати та погуляти на останніх днях; так зовсім не можна: Пріська так реп'яхом за нього і держиться, і не можна йому безпрося вийти з хати; а свита, і чоботи, і шапка – у неї у скрині.

На саме пуцання, що на піст, вона йому і каже: «Піди лишень, Нечипоре, до служби; на сім тижні будеш говіти. Та гляди ж ти мені: щоб ти зараз з церкви і був тут. Коли прийдеши зараз, то дам тобі обідати, бо в нас є й вареники: я придбала і масличка, і сметанки; а коли добра буду, то й чарку горілки дам, та й заговіємо, як довг велить. Коли ж зараз не вернешся та підеш куди пити, то от побожусь тобі, що такими товчениками тебе нагодую, що будеш мене довго тямити!» Дала йому й свиту, і шапку і проводила, усе одно товкуючи. Пішов наш Нечипір, та тільки ми його й бачили! Налагодила Пріська і обідати, а його нема. Пообідавши, пішла до сусіди ськатись, далі вернулась додому, а його нема. Пополудновала сама, а його нема. Вийшла на вдвір'я, кожного, хто йде питається: чи не бачили мужика? Ніхто не бачив. Уже й вечір, а його нема! Насилу вже, гульк! – лізе додому у пізній вечір ні живий ні мертвий і слова не промовить: язик одубів, і сам себе не тямить, іде він, і що він є таке на світі. Сопе та мовчить, й очей, що заплили горілкою, не розведе. «Побила мене лиха година та нещаслива, – зараз гукнула на нього Пріська, – от із сим дурнем, п'яницею, волоцюгою! Де ги там у гаспида таскався? Іще невидовижу, як-то добрів і знайшов свою хату. Бач, як нарізався, що й слова не промо-

вить! Бог дав людям пушання, щоб заговіли любенько з жінками та діточками; а я за слізеньками світу не бачила, сидячи сама собі у хаті, як у темниці. Отже, далєбі тобі кажу, що вп'ять приймусь за тебе, та так тебе повчу, що й довіку не озьмешся за чарку. Так що ж бо: хоч йому кажи, хоч не кажи, він нічого і не тямить!»

І правда ж бо була. Сидить Нечипір та тільки здиha, бо горілка з нього дух пре; мусить щось-то і сказати, так і рота не роззявить і язика не поверне, неначе він йому повстаний; тільки, як той сич, лупа бровами, бо вже очей овсі не видно: позападали і зліпилися.

Лаяла його жінка, лаяла, як там кажуть, на всі заставки, далі-таки, сяк не так, жалко його стало, бо усе він таки був її муж, а тут же пушання: як таки не заговівши? «Чи не хочеш вечеряти? – пита Пріська. – Чи ти тямиш, який сьогодні день? Чи так як та собака, і ляжеш?» А Нечипір мав щось сказати, та й не здужав, і тільки дуже засіп. А Пріська усе йому таки з вечерею; постановила та й каже: «На ж, от тобі макортеть з варениками; їж, та лягай спати, та уставай до вутрені, щоб ти мені говів на сім тижні. На, п'янице, от тобі світло: повечеряй, погаси та й лягай; вже нерано». Сеє кажучи, постановила йому макортеть з варениками і каганець; а сама, лягаючи спати, ще таки йому приказує: «Гляди ж, як повечеряєш, то онде у водянчику вода, пополощи гарненько рот, щоб не зосталося у роті сиру, щоб часом завтра, не хотячи, не оскоромився». А далі, разів з п'ять тяжко здох-

нувши, повернулася і заснула. Хоч Нечипір і кріпко п'яний був, а таки запахла йому вареники, то й очуняв трохи, та за ложку, та у макортеть, і став їх глитати. Що йому там жінка ні наказувала, він собі і байдуже: їсть собі, небога, та сопе на усю хату. Вже й жінка заснула, а він знай мота вареники... далі став куняти, а сам знай пха у горло... далі уложив руку в макор-теть... похилився... тут і каганець погас... захріп наш неборак на усю хату!

Скільки він там спав, хто його зна; аж ось, поворохнувшись, чує – дзвонять до церкви. Що тут робити? Він би і не пішов, так жінка загадала йому говіти і щоб неодмінно йшов до вутрені. «Не послухати її, – дума собі, – так битиме за се, та битиме й за те, що я учора п'яний був; а як піду, то, може, за учорашню гульню, як стану проситись, то і змило-сердиться. Піду!...»

От схопивсь швиденько, помацки знайшов (сам опісля розказав) шапку та й вийшов мерщій з хати, а про те, що жінка наказувала, щоб рот виполоскав, йому і невтямки було, та трохи таки чи й чув він се учора.

Ніч була темна, а церква не з так далеко. Дивиться Нечипір, у церкві світиться і на дзвіниці дзвонять у скликан-чик, що на коромислі, звичайно як у піст. Він і став поспішати до церкви.

Увійшов у цвинтар, аж дітвори, дітвори... видимо-невидимо! Манюсінькі, та усе в білих сорочечках, та бігають круг церкви, та просяться у двері, та щебечуть, як тії циганчата,

та ляцать, кричать, порошчать: «Пусти, мамо; пусти, мамо, і мене на празник! Зачим мене породила, не-хрещену схоронила, під порогом положила та й до себе не приймаєш!»

– Тю на вашу голову! Показились діти, – сказав Нечипір, та не розглядаючи – швидш до дверей. Постукав, йому відчинили, він і ввійшов... Повнісінька церква людей! Він, не розглядаючи нічого, помоливсь, поклонивсь, як довг велить, на усі сторони, положив шапку у куток, де завжди клав, та й став біля крилоса і прислухається, що дяк чита. Понуривши голову, стоїть і слуха та й дума: «Що за недобра мати сталася з нашим дяком, паном Степаном? У нього був цапиний голосок, а се вже звівся, мов собака мурниче, та ще й гугнявіє». Зирнув на нього збоку... носа нема, тільки сама ямка. Став пильніш придивлятися... «Господи, твоя воля! Та се не пан Степан... Се ще пан Олексій, що ще вмер тогді, як я ще підпарубочим був, та я ж і на похоронах його був і труну ніс».

Навдивовижу йому, що людей у церкві багацько, а ніхто не догадається, що чита мертвець: та й самому попові, мабуть, нужди мало, бо, чути, він у вітварі щось собі мурниче з паламарем.

От Нечипір тому, що біля його стоїть, хотів про се казати, аж зирк! що за недобра мати! то стоїть біля нього Охрім Супоня, що ще торік вмер... Озирнувся на другого – Юхим Кандзюбенко; з ним укупі парубковали, і він після побоїв на вечорницях при ньому і вмер, та й суд виїжджав, і німець його потрошив. Оглянеться туди – і там мертвець; озирнеться

сюди – і тут мертвець, куди не гляне, усе мертвеці, усе мертвеці, такі, що й недавно повмирали, і такі, що ще він тільки їх зазнав; були й такі, що й не можна їх і пізнати, хто він такий і є, бо не було ні носа, ні очей, ні ухів, ні губів: тільки самі ямки у голові.

То трохи було Нечипір проспав свій хміль, а тепер як розглядив, у якій він кунпанії опинився, так і увесь хміль пропав і стало його трусити, мов на лихорадку, а циганський піт так і проньма... А то ж і не страшно, скажете, щоб живому чоловікові та попастись меж мерців? Чого тут доброго ждати? Зовсім видюща смерть!

Погляда наш Нечипір сюди, туди; дяк собі чита, а пара-хвіяни, як звичайно, тим часом куняють... От Нечипір і здумав утекти від них; та й став відступатись крадькома, та усе до дверей ближче, усе ближче; вже кат бери і шапку, аби б голову цілу додому донести, бо, як там кажуть, не до поросят, коли свиню смалять; і тільки що відступивсь геть-геть, аж панотець гульк із вівтаря... А хто ж то й панотець? Отець Микита, що годів з десятків або троха ще й не більш, як вже вмер!

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.